

UMDE DİNİ TETKİKLER DERGİSİ

UMDE JOURNAL OF RELIGIOUS INQUIRIES

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2 (Aralık/December 2022) 262-279

Köpek Öldürme ile İlgili Hadis Rivayetlerinin Tahlili ve Değerlendirilmesi Analysis and Evaluation of Rumors About Dog Killing

Ömer Ali Özdemir

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Hadis
Ana Bilim Dalı
Master Student, Selcuk University, Faculty of Islamic Sciences, Basic Islamic Sciences, Department
of Hadith
Konya, Türkiye

mrlzdmr.9650@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9524-2680>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 27 Ekim/October 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 21 Kasım/November 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık/December 2022

Atıf / Citation

Özdemir, Ömer Ali. "Köpek Öldürme ile İlgili Hadis Rivayetlerinin Tahlili ve Değerlendirilmesi". *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 5/2 (Aralık/December 2022), 262-279 <https://doi.org/10.54122/umde.1188022>

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Ömer Ali Özdemir).

Yayıncı / Published by

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/ Nevşehir Hacı Bektas Veli University

Lisans Bilgisi / Lisence Information

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Öz

Hiz. Muhammed (s.a.v) zamanında vuku bulup hadislere de konu olan hadiselerden biri köpek öldürme olayıdır. Bu uygulama, Medine sokaklarında artan hastalığın kaynağını izale etmek için köpeklere karşı öldürme emri ile başlamıştır. Emrin geçerliliği, daha sonraları kapsamı daralarak ortadan kalkmıştır. İslâm'ın hayvanlara verdiği değer, bu tikel uygulama üzerinden değil, tümel uygulamalar üzerinden okunmuştur. Köpeklerin öldürülmesi emriyle ilgili bize gelmiş rivayetler, değerlendirme ana başlığı altında; mutlak ve istinâf ara başlıklar halinde, *Kutub-i Tis'a* çerçevesinde incelenmiştir. Senet tenkidi yapılarak görüş belirtilmiştir. Rivayette senet tenkidini gerçekleştirme sürecini meşhur tabakat kitaplarından edindiğimiz bilgiler ve izlenimlerle sürdürürken metin tenkidi için ise birkaç önemli *Kutub-i Sitte* şerhinden yararlandık. İkinci ana başlıkla da İslâm'ın hayvanlara tümel bakışı ele alınmıştır. Hiz. Muhammed'in (s.a.v) insanların yanı sıra birçok canlıya verdiği değerden ve şefkatten bahsedilmesi, köpek öldürme emrinin şamil bir uygulama olup olmadığı yönündeki karışıklığa cevap olmuştur. Başka yönden ise köpek öldürme uygulamasının İslam'a getireceği olumsuz izlenimler, ikinci başlıktaki tümel bakışa ait örneklerle dağıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Ravi, Köpekler, Mutlak, İstisna

Abstract

At the time of Prophet Muhammad (PBUH), the existence of a practice that was the subject of hadiths and reached us with narrations was known. This practice had started with a destruction order against dogs to remove the source of the increasing disease in the streets of Medina. Then, the validity of the order had been reduced in scope and disappeared. And the value that Islam gives to animals has been understood not through this particular practice, but through universal practices. The rumors that have come to us about the order to kill dogs have been examined in the framework of *al-Kutub al-Tis'ah*, in absolute and special headings, under the main heading of evaluation. The opinion was stated by making proof criticism. While we were maintaining the process of performing criticism in narration with the informations and impressions obtained from tabakat books we also benefited from a few essential commentaries of *al-Kutub al-Sittah*, for text criticism. The second main title deals with the universal view of Islam on animals. That Prophet Muhammeds being mentioned about his caring and mercy not only for humanity but also for many creatures, is an answer to ambiguity whether killing a dog is appropriate or not. From another view, since killing a dog can bring negative impressions for Islam, it has been tried to be explained with the examples of the universal view in the second title.

Keywords: Hadith, Rāwī, Dogs, Absolute, Exceptional

Giriş

Hayvan hakları, günümüz toplumları ve özel kuruluşlar tarafından güvence altına alınmak istenmekte ve her türlü ihlallere karşı meşru hakları savunulmak istenmektedir. Bu hakların savunulmasıyla ilgili olarak teknolojinin ve dijital medyanın etkisiyle dünyada gündem oluşturulmaktadır. Bu konudaki asılsız ve altı boş söylemler ise halklar tarafından yanlış anlaşılacak gerilim ortamı ortaya çıkabilmektedir.

İslam karşıtlığının hızla yükseldiği günümüz asrında dikkatler müslümanlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Dininden, dilinden ve etnik kimliğinden dolayı baskı altına alınmak istenmektedirler. Baskı altına alınan alanlardan birisi de hayvanlara karşı davranışlardır. Zira hayvanlara karşı olumsuz söylem veya eylemlerin psikolojik alt yapısı, İslâm dinine dayandırılmaktadır.

Kur'ân ve Sünnetle bize gelen bilgiler, hayvanlara eziyet edecek bir davranışı dahi kabul etmeyen yasaklarla doludur. Haklının ve doğrunun yanında yer alan Resûlullah, sebepsiz yere hayatına son verilen bir hayvanın haklarının korunması noktasında hem insanlık görevini hem de elçilik görevini yerine getirmiştir. Ancak tarih, Hz. Muhammed döneminde köpeklerden kaynaklı salgına bağlı olarak toplumun faydasına olacak şekilde köpeklerin öldürülmesi olayına şahitlik etmiştir.

Medine toplumunda yaşanan salgınla ilgili verilen emirler ve gerçekleştirilen uygulamalar, hadis kitaplarımızda rivayet edilmiştir. Bu rivayetlerin daha net ve anlaşılması noktasında değerlendirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bizler de bu noktada makalemizi oluşturmaya gayret ettik.

1. Köpeklerin Öldürülmesi Konusundaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Araştırmadan elde edilen bilgilerden yola çıkarak problem iki başlık altında ele alınacaktır. Çalışmada makalenin sınırlarını aşmamak açısından *Kutub-i Tis'a* ile iktifa edilmiştir. Ayrıca rivayetler değerlendirilirken senette olan ravileri inceleyip değerlendirme yapacağız. İlk senette geçen ravileri bir sonraki rivayette geçerse ele almayacağız.

1. 1. Köpeklerin Öldürülmesi Konusunda Mutlak Öldürme Emri

“Rasulullah (s.a.s): Köpeklerin öldürülmesini dile getirdi.”¹

Rivayete göre geniş çerçevede köpeklerin öldürülmesi emredilmiş olup bu konuda hiçbir istisna yoktur.² Aynî (öl.855/1451) Buhârî (öl.256/870) şerhinde bu husustaki iddiayı serdettikten sonra köpeklerin öldürülmesi olayının İslam'ın başlarında gerçekleştiğini ve daha sonra ziraat, av ve bekçi köpeklerinin faydasından dolayı Hz. Peygamber'in emrini kaldırarak neshettiğini ifade etmiştir.³ Senet kısmına gelince; Abdullâh b. Ömer'i⁴ adil sayacak

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “Bedü'l-Halk”, 17 (No. 3323).

² Harun Reşit Demirel'in kaleme aldığı makale de mutlak öldürme emrini aktaran Meymûne b. el-Hâris'in (r.a) Müslüman olduğu sene Efendimizin köpek öldürme emrini vermiş olabileceği dikkatlerimize sunulmuştur. Makalede müteakiben rivayetler serdedilerek değerlendirilmiştir. Harun Reşit Demirel, “Köpek ve Diğer Bazı Hayvanların Öldürülmesine Cevaz Veren Hadislerin Değerlendirilmesi”, *Mütefekkir Dergisi* 1/1 (Ağustos 2014), 67-102.

³ Ebû Muhammed el-Aynî, (*Umdetü'l-Kâri*) Şerh-i Sahihü'l-Buhârî, nşr. Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabi, (b.y. : Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabi, ts.), 12/208.

⁴ Ömer b. el-Hattâb'ın oğlu olan Abdullâh b. Ömer, bi'setten bir veya iki sene sonra doğmuştur. Peygamberimiz'in hanımı Hafsa (r.a) baba ve anne bir kardeşidir. Daha buluş çağına ermemişken babasıyla birlikte müslüman olmuşlardır. Medine'ye hicrette 11 yaşında olduğu bildirilmektedir. Kendisi ne Bedir savaşında ne de Uhud savaşında görülmüştür. Çünkü Efendimiz, kendisi ve buluş çağına ulaşmamış çocukları küçük görerek savaşmalarına müsaade etmemiştir. İlk savaşı Hendek savaşı olmuştur. Sonra Müte, Yermük savaşları ve Mısır ve Afrika fetihlerine ve birçok savaşa katılmıştır. Resulullah'ın indiği yerde incek, kıldığı yerde namaz kılacak kadar Resulullah'ın izinden gidenlerdendi. Efendimizde Hafsa validemizin rüyası üzerine Abdullâh b. Ömer'in “salih bir kişi” olduğunu ifade etmiştir. Mâlik b. Enes, Müslümanlar'ın imamı diyerek İbn Ömer'in önemli şahsiyetlerden olduğunu vurgulamıştır. Lakin Şa'bi, kendisinin Hadisi iyi dercedediğinden bahsetmekle beraber Fıkıh ilmini iyi seviyede bilmediğinden bahsetmiştir. Resulullah'ın vefatından sonra çokca hac yapmış ve sadaka verdiği kaydedilmiştir. H.73 senesinde seksen dört veya seksen altı yaşında Mekke'de vefat etmiştir. Ebü'l-Hasen

olursak Abdullah b. Yûsuf *sika*,⁵ Mâlik (b. Enes) *esahhu'l-hadîs, sebt sahibî*,⁶ *sika*,⁷ *Medine ehlinin imami*,⁸ Nafi' ise Buhârî tarafından en sağlam senet içerisinde zikredilmiş, *sika* ve *nebil* (yüce gönüllü)⁹ gibi vasıflarla tavsif edilmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere bu ravilerin hadislerinde herhangi bir sorun söz konusu değildir. Buhârî Şarihi Aynî'nin açıklamalarından genel ifadenin belirli bir dönemle sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır.

*“Nebî, Medinenin tüm bölgelerine insanları köpekleri öldürmek üzere gönderdi.”*¹⁰

Bu hadisten köpeklerin istisna edilmediğini ve sahabilerin bu iş için görevlendirilmesiyle birlikte rivayetin başında “köpekler” kullanımına yer verilmesi rivayetin mutlak olduğuna delalet etmektedir. İbn Ömer'in rivayetine baktığımızda hadis zincirinde yer alan ravilerden Ebû Bekîr İbn Ebî Şeybe *imam, seyyidü-l huffâz, sâhibü-l Kutubi-l kibâr, sika* ve *hafız*,¹¹ Ebû Üsâme *sika, sebt, sâhibü'l-kitâb*,¹² Ubeydullâh (b. Ahnes) ise *sika, leyse bi şey*¹³ olarak değerlendirilmektedir. Bütüncül bakışla araştırmamızdan edindiğimiz bilgiler, buradaki ravilerin hadis almaya ve vermeye elverişli olduğu şeklindedir. Senette yer alan Nafi' adlı raviyi önceki rivayetlerde yer verdiğimizde burada değinmedik. Bu senetin sahabi tabakasındaki isim ise Abdullâh b. Ömer'dir.

*“Resûlullah, Medine etrafına bizleri göndererek çevrenin köpeklerden arındırılmasını söyledi. Çöldeki yeşillik alandan gelen kadının köpeği dahi öldürülmüştü.”*¹⁴

Ele aldığımız metin yukarıda olduğu gibi Müslim'de geçen hadisin devamında nakledilen bir rivayettir. Metinde açık bir şekilde Medine sokaklarının hastalıklı köpeklerden arındırıldığı ve çölden gelen kadın özelinde Medine'ye girişin kapatıldığı belirtilmiştir. Bir konu bu rivayetle ortaya çıkmaktadır ki o da “karantina” emridir. Günümüzde salgın niteliği taşıyan hastalıklarda uygulanan bu yöntem o devirde de uygulanmış ve başarılı sonuçları

İzzeddin İbnü'l-Esîr Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz-Âdi Ahmed Abdü'l-Mevcûd, (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994), 3/336-41.

⁵ Ebû Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh ve't- ta'dîl*, (Haydarâbâd: Tab'at'ü-Meclis'i-Dâirati'l Meârif'i-Osmaniyye,1952), 5/20.

⁶ “Adâlet ve zabt sahibi, güvenilir kimsedir.” Abdullah Aydınli, *Hadis Istılahları Sözlüğü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2016), “Sebt”, 273.

⁷ “Adâlet ve zabt niteliklerini tam olarak taşıyan, hadis rivayetinde güvenilir ravi.” Aydınli, “Sika”, 277.

⁸ Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't- ta'dîl*, 8/204-6.

⁹ Ebu Haccâc Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Müessesetü'r-Risâl, 1400/1980), 29/303-4.

¹⁰ Ebu'l-Hasen Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrût: Dâru'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, ts.), “Müsâkât”, 44 (No.1570).

¹¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Mecmuatü mine'l-Muhakkikîn bi-İsrâfi eş-Şeyh Şuayb el-Arnâvûd (Beyrût: Müessesetü'r-Risâl, 1985), 11/122-27; “Yüz bin hadisi, metin ve senedleriyle bilip ezberlemiş olan, bunların ravilerini, hayat hikayelerini, cerh ve ta'dîl yönleriyle bilen hadis alimidir.” Aydınli, “Hâfiz”, 109.

¹² Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/278; “Hafızasından değil de daha ziyade, muteber bir yolla elde ettiği kitabından hadis rivayet eden kimsedir.” Aydınli, “Sâhibu'l-Kitâb”, 265.

¹³ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 19/6; “Cerhin, Zehabî ve Sehâvî'ye göre dördüncü, Irâkî'ye göre üçüncü mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir şîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir surette alınmaz” Aydınli, “Leyse bi-Şey”, 164.

¹⁴ Müslim, “Müsakat”, 45 (No.1570)

görülmüştür. Senet zincirinde Humeyd b. Mes'ade hakkında *sika, sadûk*¹⁵ gibi ifadeler yer verilirken *Sikât* adlı kitapta da ismi geçmiştir;¹⁶ Bişr b. Mufaddâl ise *sika, kesîru'l-hadîs* olarak kaydedilmiş;¹⁷ son olarak İsmail b. Ümeyye *sika* ve *alimlerin şerefliyelerinden biri*¹⁸ olarak biyografisinde bahsedilmektedir. Önceki rivayetlerde geçen raviler gibi bu raviler de *sika* olup kendilerinden hadis alınmasında sakınca görülmemiştir.

*“Rasulullah, köpeklerin ayırt edilmeksizin öldürülmesini istedi.”*¹⁹

Rivayet içerisinde geçen “ayırt edilmeksizin” ifadesinden anlaşılacağı üzere mutlak istekten bahsedildiği görülmektedir. Diğer rivayetlerde böyle bir mutlak ifade doğrudan geçmemektedir. Burada ise ilk defa, doğrudan mutlak ifade içeren bir kelime geçerek mutlak ifadeyi güçlendirmiş oldu. Ravilerden Kuteybe b. Sa'îd hakkında Ebu Hatim “*sika*”, İbn Harrâş'a göre ise “*sadûk*” olarak nitelendirilmiştir.²⁰ Bu senette geçen Mâlik b. Enes ve Nafi' ile ilgili bilgilere önceki senetlerin değerlendirilmelerinde yer vermiştik. Bir daha yer vererek tekrara düşmek istemiyoruz. Senette yer alan ravilerden adalet ve zabt açısından rivayete engel olabilecek bir nitelendirme ile karşılaşmadık.

*“Nebi, görevlilere vahadan gelen bir kadının köpeği dahil olacak şekilde öldürme emri verdi.”*²¹

Bu varyant daha önceki rivayetlerde geçen ve sulak arazide yaşayan kadına değinmektedir. Hem mutlak anlamı vermesi yönüyle hem de dışarıdan gelecek salgına karşı karantina oluşturması yönüyle dikkat çekmektedir. Bu uygulamanın şehirde yaşayan halkın refah ve güvenliğini koruma ilkesi gereğince yerine getirildiği düşüncesindeyiz.

Rivayetin senedinde bulunan Ebû Dâvud el-Haferî (öl.275/889), saduk, salih bir adam, *sika, sâhibu'l-hadîs*;²² Süfyan es-Sevrî (öl.161/778) ise Iraklılarca isnadın en yücesi, Kûfelilerin en faziletli olarak nitelenmiştir.²³ Senette geçen İsmail b. Ümeyye, Nafi' hakkında daha önce

¹⁵ “Ta'dîlin, Zehebî ve Irâkî'ye göre üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır.” Aydınlı, “Sadûk”, 161.

¹⁶ Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *es-Sikât*, (Haydârâbât: Dâiratü'l-Meârifi'l-Osmâniyye, 1399/1973), 8/197.

¹⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Hâşimî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 7/123; Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 4/150.

¹⁸ Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed el-Mekkî, *el-'İkdü's-semîn fi târîhi'l-beledi'l-emîn*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), 3/187.

¹⁹ Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ li'n-nesâî*, thk. Hasan Abdülmun'im eş-Şiblî (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), “es-Sayd ve'z-Zebâih”, 9 (No. 4770).

²⁰ Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/140; Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 23/523-38.

²¹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-imâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvûd-Âdil Mürşid (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 8/366 (No. 4744).

²² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/416.

²³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7/229-37.

bilgiler vermiştik. Burada yeniden değinmek yerine, kendileri hakkında önceden yer verdiğimiz bilgileri düşünerek ve yukarıda yer verdiğimiz iki ravinin bilgileriyle de hemhal ederek genel değerlendirme yaptık. Bu rivayette devlet, sınırları içerisinde ve dışarısından gelebilecek salgın ve tehdidin mutlak olarak önüne geçtiğini bizlere göstermektedir. Bize rivayeti ulaştıran ricâlin sika olmalarının yanı sıra alanlarında meşhur olmaları, kendilerinden hadis alımını caiz kılmaktadır.

*“Resulullah, Şehrin köpeklerden arındırılmasını istedi. Sonra bizlere çölde bir kadının köpeği olduğu haberi geldi. Oraya gidip köpeği öldürdük.”*²⁴

Bu rivayet hem diğer müsned rivayetlerinden farklı bir konumdadır hem de diğer kitaplardaki rivayetlerden ayrı özelliklere sahiptir. Birincisi, diğer müsned rivayetlerinde sulak alandan gelen bir kadın ve köpeğinin görülüp öldürülmesi varken burada farklı olarak bir bildirim ve akabinde bölgeye gidiş vardır. İkincisi ise diğer kitaplarda diğer kitaplarda sahabenin gidip köpeği öldürdüğüne değinilmezken burada farklı bir husus ortaya konmuş olmaktadır. Bu da Rasulullah’ın emrine işaret eden bir durumdur. Rivayet zincirinin halkalarından biri olan Abdurezzâk (b. Hemmâm) sika, hâfız, âlim;²⁵ devamındaki halka olan Ma’mer (b. Râşid) halim, murûet sahibi ve yüce gönüllü bir kimsedir.²⁶ Devam eden zinciri oluşturan Eyyûb (es-Sahtiyânî) de sika, sebt, imam, hâfız, seyyidü-l ulemâ²⁷ gibi sıfatlarla anılmaktadırlar. Bu rivayeti bize kadar getiren silsiledeki raviler incelendi ve hadis aktarmalarında bir beis görülmedi.

1.2. Köpeklerin Öldürmesi Emrinde İstisna

*“Allâh’ın elçisi buyurdu ki: Şayet köpekler topluluklardan bir topluluk olmasaydı onların hepsinin öldürülmesini isterdim. Öyleyse onlar arasında halis siyah olanlarını öldürün.”*²⁸

Hz. Peygamber bu rivayette köpekleri öldürme emrini şarta bağlıyor. Akabinde genele şamil olan uygulamayı bir cins türe has kılıyor.²⁹ Bu rivayetten anlıyoruz ki istisna eki olan

²⁴ Ahmet b. Hanbel, *el-Müsned*, 10/410 (No. 6335).

²⁵ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 9/566.

²⁶ İbn-i Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 6/72.

²⁷ Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Tehzîbü’l-Esmâ ve’l-Lügât*, nşr. Şirket-i Ulemâ (Beyrût: Dâru’l Kutubi’l-İlmiyye), 1/131-32; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 6/15.

²⁸ Ebû İsa Muhammed et-Tirmizî, *Sünenü’l-Tirmizî*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf (Beyrût: Dâru’l-garbi’l-İslâmî, 1998), “el-Ahkâm ve-l-Fevâid”, 20 (No.1486). bk. Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân ed-Dârimî, *Sünenü’d-Dârimî*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Suudî Arabistan: Dâru’l-Muğnî li’n-Neşr ve’t-Tevzi’, 2000), “Kitâbü-s Sayd”, 9 (No.2061).

²⁹ Harun Reşit Demirel, makalesinin köpek öldürme bahsi akabinde istisna edilen köpeklerle ilgili bilgiler sunmuş ve müteakiben hac kapsamında öldürülebilecek hayvanları ele alarak, köpek öldürme emrinde istisna bölümünü nihayete erdirmiştir. Demirel, “Köpek ve Diğer Bazı Hayvanların Öldürülmesine Cevaz Veren Hadislerin Değerlendirilmesi”, 67-102.

“illa” kullanılmadan siyah köpek cinsine vurgu yapılarak istisna yapılmıştır. Tirmizî, bu rivayetin akabinde Abdullâh b. Muğaffel³⁰ hadisinin hasen-sahih olduğunu söylemiş ve bazı hadislerde siyah köpeğin şeytan olduğu ve üzerinde hiçbir şekilde beyazlığın bulunmadığını vurgulamıştır. Bazı ilim sahiplerinin, siyah av köpeğini ise kerih gördüğünden bahsetmiştir. Tirmizî’nin yorumunun dışında siyahlığın miktarı başka bir hadiste de belirtilmiştir.³¹ Bu da mutlak öldürme emrinin yavaş yavaş azalma eğiliminde olduğuna ve böyle devam edeceğine delil olabilir. Ravilere gelecek olursak; Ahmet b. Meni’ sika,³² Huşeym (b. Beşîr) sika ve hâfız ancak çokça tedlis yapan biri,³³ Mansûr b. Zâzân sika, sebt;³⁴ Yunus b. Ubeyd imam, hucet,³⁵ sika, kesiru’l-hadîs,³⁶ Hasen (el-Basrî) ise murûet sahibi ve onun gibisi görülmedi³⁷ gibi sıfatlarla nitelenmişlerdir. Ravilerin hepsini cerh ve ta’dil açısından değerlendirdiğimizde, Huşeym b. Beşîr hariç, diğerlerinden hadis almakta sorun yoktur. Huşeym’e hem sika ve hâfız denmiş hem de tedlîs yaptığı söylenmiştir. Ve bu ifade yüksek mertebe sikalığını düşüren durum olmuştur. Aynı zamanda rivayetle amel edilebilirse de onun derecesini biraz aşağıya çekmiştir.

*“Resulullah buyurdu ki: Eğer köpekler bir topluluk olmasaydı öldürülmesini arzu ederdim. Onların siyah olanlarını öldürün. Kimin tarım, bekçi ve av köpekleri dışında sahiplenmesi olursa her gün amelinden eksilmeler yaşanır.”*³⁸

Hadis kaynaklarımızdaki rivayetlere baktığımızda köpek edinmeyle ilgili sevabın azalacağını vurgulayan rivayetlerde küçük farklar vardır. İstisna ve sevabın azalacağı gibi böyle farklar genel olarak bir anlam değişikliğine uğramamaktadır. Metinde istisna edilen hayvanlar evde bakılmaya müsait hayvanlardır. Ayrıca dikkatleri çeken başka bir durum vardır. O da şudur ki; mutlak öldürme emriyle başlayan rivayetler arasında ilk defa amelden eksilmeye vurgu yapılmıştır. Böylece istisna edilen köpek cinsleri dışındakilerin sokaklardan

³⁰ Abdülğânem’in oğlu Muğaffel’in oğlu Abdullah’tır. Rıdvan biatında bulunanlardandır. Resulullah’a biat esnasında ağacın dallarını kaldırarak gölgelenmesini sağlamıştır. Medine’de oturmuştur. Hz Ömer’in Basra’ya insanları irşad etmek ve bilgilendirmek için gönderdiği 10 kişiden biridir. Basra’da kalmış ve mescidin yanında bir ev inşa etmiştir. Fakirliğinden dolayı Tebuk savaşına katılacak atı ve teçhizatı bulunmadığından çok üzülen ve ağlayan “Bekkâin” ashabındandır. Sonra Allah (c.c.), teskin olmaları için Tevbe 92. ayeti indirmiştir.

Tuster’in fethinde şehre giren ilk kişidir. H.59 senesinde Basra’da vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine Ebû Berze el-Eslemî cenaze namazını kıldırılmıştır. İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 3/395.

³¹ “Suad b. Amir şöyle dedi: el-behim: tamamının siyah olmasıdır.” Dârimî, “Kitâbü-s Sayd”, 3 (No. 2051).

³² Ebûbekir Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, thk. Beşâr Avvâd Ma’rûf (Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 2002), 6/377.

³³ “Bir kusuru veya ekseriya hoş görülmeleyen bir özelliği bulunan bir hadisi, bunun bulunmadığını zannettirecek şekilde rivayet etmek.” Aydınlı, “Tedlîs”, 313; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 8/289- 90.

³⁴ İbn-i Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 7/226.

³⁵ “Hadis sahasındaki ehliyeti herkes tarafından kabul edilen, rivayet ettiği hadisler delil olarak kullanılan, sika ravinin üstünde daha güvenilir ravi, hadis alimi” Aydınlı, “Hucet”, 118.

³⁶ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 6/288.

³⁷ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 4/563- 588.

³⁸ Tirmizî, “el-Ahkâm ve’l-Fevâid”, 4 (No.1489).

arındırılmak istendiği anlaşılmaktadır. Sahîh-i Buhârî şarihi İbn Hacer el-Askalânî, bu rivayetin şerhinde Rasulullah'ın köpeklerin öldürülmesini emrettiğini ve bunlar arasından ziraat, çoban ve av köpeklerine ruhsat verdiğiğine değinmiştir. Devamında ise, İbn Abdilber'in köpeklerin öldürülmesinin sevap-günah açısından yaptığı değerlendirmesini aktarmıştır.³⁹ *Tuhfetü'l-ahvezî* şerhinde Mübârekpûrî, öldürme emri kaldırılıncaya kadar köpeklerin öldürülmesine yönelik bir çağrının olduğunu ve bu emrin (kapların) yıkanmasıyla neshedildiğini ifade etmiştir. Hicretin başlarında bu öldürme işinin gerçekleştiğini lakin sonlarına doğru yıkama emrine dönüşerek ortadan kalktığını vurgulamıştır.⁴⁰ Rivayetin senedine gelecek olursak; Ubeyd b. Esbât, şeyhtir ve es-sikât adlı eserde adı geçmekte;⁴¹ Babası (Esbât b. Muhammed) şeyh, imam, muhaddis, sika olarak anılmakta;⁴² A'meş, hadis, Kur'ân ve ferâiz alimi olarak bilinmekte ve faydalı ilim ve salih amel noktasında değerli biri olduğu belirtilmekte;⁴³ son olarak İsmâîl b. Müslîm, münkerü-l hadîs,⁴⁴ za'ifu'l-hadîs,⁴⁵ leyse bi şey' ve ondan hadis yazılmaz gibi sıfatlarla nitelendirilmektedir.⁴⁶ Ele aldığımız senet zincirindeki ravilerimizden biri hariç diğerlerinden hadis almanın bir sakıncası yoktur. İsmâîl hakkında cerh ifadeleri olduğundan rivayeti zayıflatmıştır.

*“Allah'ın elçisi ziraat, av ve çoban köpekleri dışındakilerin öldürülmesini emretti. Peşi sıra İbn Ömer'e, Ebû Hüreyre'nin ziraat köpeğinin varlığından bahsedilmiştir. İbn Ömer şöyle dedi: Ebu Hureyre'nin bir ekini (tarlası) vardır.”*⁴⁷

Rivayette istisna edilen türler yer alırken üç veya dört rivayette ele aldığımız “köpekler topluluklardan bir topluluk olmasaydı...” cümlesi gelmemiştir. Cümle farklılıklarının altında efendimizin farklı yerlerde bu meseleyi konuşmasının ve mutlak köpek öldürme emrini yavaş yavaş ortadan kaldırmasının yattığı söylenebilir.⁴⁸ Diğer nokta ise rivayetin sonunda

³⁹ Şöyle bir açıklama yapmıştır: “Bekçi, av ve aynı şekilde ziraat köpeklerini edinmek mubahtır. Çünkü onlar koruyuculardır. Bunların dışındaki köpekleri edinmek ise mekruhtur. (İstisna edilen köpekler) dışındaki köpekleri edinmek, Def'-i mazarrat celb-i menâfi'den evlâdır kuralına kıyasla ilgilidir. Evin içerisine meleklerin girememesi ve insanları yıldırımalarından dolayı ihtiyaç olmadan köpek edinmenin kerihliği özendirildi. 'Amelinden eksilir' sözünde köpek edinmenin haram olduğuna işaret yoktur. Her ne olursa olsun edinmekten imtina edilmesi gerekir. Ecirden eksiltebilir de eksiltmeyebilir de! Bu da köpek edinmenin mekruhluğunu gösterir. Haramlığını değil” Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî eş-Şâfiî, *Fethu'l-bârî Şerh-u Sahîhu Buhârî*, nşr. Dâru'l-Ma'rife (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1379), 5/6.

⁴⁰ Ebu'l-Alâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübarekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi-Şerh-i Câmi'i't-Tirmizî*, nşr. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 1410/1990), 1/252-58.

⁴¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 19/185.

⁴² Zehebî, *Siyeru a'lâmî'n-nübelâ*, 9/355.

⁴³ Hayreddîn b. Mahmûd ez-Zirikfî, *el-A'lâm*, nşr. Dâru'l-İlm li-l Melâyîn (y.y.: Dâru'l-İlm li-l Melâyîn, 2002), 3/135.

⁴⁴ “Çokça munker hadis rivayet eden ravi. Bu ravinin rivayet ettiği hiçbir hadis alınmaz” Aydınlı, “Munkeru'l-Hadîs”, 212.

⁴⁵ “Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için almır” Aydınlı, “Za'ifu'l-Hadîs”, 337.

⁴⁶ Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2/198-99.

⁴⁷ Müslim, “Talâk”, 45 (No. 44).

⁴⁸ Nevevî, alimlerin kuduz köpeğin öldürülmesinde ittifak ettiklerini belirttikten sonra zararı olmayan köpeklerde ise ihtilaf ettiklerini ifade etmiştir. Nevevî, Ebû'l-Meâlî İmamü'l Haremeyn'in (Cüveynî) şöyle dediğini aktarmıştır: “Nebi (s.a.s), ilk olarak hepsinin öldürülmesini emretti. Sonra bunu neshetti ve siyah köpekler hariç öldürülmelerini yasakladı. Sonra öldürme uygulaması (kanun),

sahabeler arasında geçen konuşmadır. Bir sahabe Ebû Hüreyre'nin köpeğinin olduğunu İbn Ömer'e haber veriyor. O da hem mutlak öldürme emrine karşı efendimizin söylediği uygulamayı haber veriyor hem de uygulamanın kapsamına girecek köpekler arasında ziraat köpeğinin olmadığını soru-cevap tekniği içerisinde izah ediyor. Anlıyoruz ki Ebû Hüreyre başta olmak üzere birçok sahabe ziraatla uğraştığı için köpek edinmişlerdir. Demek ki kolaylık ilkesinin gereği sonraları bu yasağın kapsamı daraltılmıştır. Senedimizde ki ravilerden; Yahyâ b. Yahyâ sika-sebt, me'mûn, Yahya b. Yahya gibisi yok,⁴⁹ Hammâd b. Zeyd, sika, hadiste hatası yoktur, ondan daha hafızı yoktur,⁵⁰ A'mr b. Dînâr ise sika, Mekke halkının en bilgini, onun kadar sebtini görmedik⁵¹ şeklinde tavsif edilmektedir. Bu rivayetin benzeri rivayette ravilerden biri هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ tabiri kullanarak senedin hasen sahih⁵² olduğunu söylemiştir.

*“Resulullah'ı köpeklerin öldürülmesini yüksek sesle söylerken işittim. Sonra av veya çoban köpekleri hariç tüm köpekler öldürüldü.”*⁵³

Yeni bilgiler veren bu rivayetin diğerlerinden farklı olduğu bir veya iki tane dikkat çeken cümleden anlaşılabilir. Birincisi; Rasulullah'ın yumuşak huylu ve güzel ahlaklı yapısı olmasına rağmen yüksek sesle konuşması. Görüşümüze göre tehlikenin boyutunun büyüklüğü ile ses yüksekliğinin ilişkisi olabilir. İkincisi; istisna edilen köpek sayısının bir adet veya iki adet olmasıdır. Başka rivayetlerde üç olarak ayırt edilen köpek cinslerinin, burada bir tane olarak istisna edilmesi bu rivayetin istisna döneminin başlarında söylendiğini düşündürmektedir. Bu rivayetin benzeri Nesâî'de de geçmektedir.⁵⁴ Senet tenkidinde; Vehb b. Beyân sika, lâ be's,⁵⁵ (Abdullah) İbn Vehb sika, sâlihu'l-hadîs, sadûk,⁵⁶ (Î'sa b.) Yunus sika, me'mûn, sebt, hâfız,⁵⁷ İbn Şihâb (ez-Zührî) bunun gibisi görülmedi, daha bilgilisi görülmedi⁵⁸ ve son olarak Sâlim b. Abdullah için sika, kesîru'l-hadîs⁵⁹ gibi terimler kullanılmıştır. Hepsinin

zararı dokunmayan ister siyah köpek olsun isterse diğer köpekler olsun nehiyle kararlaştırıldı". Görüldüğü gibi İmamü'l-Haremeyn, mutlak öldürme emrinin giderek azaldığından bahsederek tamamen nehyedildiğini ifade etmiştir. Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc Şerh-u Sahîhu Müslim b. el-Haccâc*, nşr. Dâr-u İhyâ-i Tûrâsi'l-'Arabî (Beyrût: Dâru İhyâ-i-t-Tûrâsi'l-'Arabî, 1392), 10/235.

⁴⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/512-19.

⁵⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7/456-66.

⁵¹ Ebû Hâtim, *el-Cerh ve'l-ta'dîl*, 6/231.

⁵² Tirmizî, "el-Ahkâm ve'l-Fevâid", 20 (No. 1488).

⁵³ Nesâî, "es-Sayd ve'z-Zebâih", 40 (No. 4278).

⁵⁴ "Rasulullah (s.a.s) av ve çoban köpeği haricindeki köpeklerin öldürülmesini emretti." Nesâî, "es-Sayd ve'z-Zebâih", 40 (No. 4279). Bu rivayetin ravilerinin hepsi, daha önceki rivayetler de ismi geçip araştırma sonucu paylaşılan ravilerdir.

⁵⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 31/119.

⁵⁶ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 16/283-84.

⁵⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/491- 92.

⁵⁸ İbn Sa'd, et-*Tabakâtü'l-kübrâ*, 2/296-97.

⁵⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 4/462- 63.

rivayeti geçerli ve sağlamdır.

Buradan itibaren ele alacağımız rivayetler tam olarak konumuzun rivayetleri olmasa da öldürülmesi gereken hayvanlar arasında köpek cinsinin yer alması makalede ele almamıza sebep olmuştur.

*“Resulullah buyurdu ki: Yeryüzünde yaşayan beş hayvan türü vardır ki öldürmenizde size günah yoktur: karga, çaylak, fare, akrep ve kuduz köpek.”*⁶⁰

Yeryüzündeki beş çeşit hayvanın zararlarından dolayı öldürülebileceği, anlamından çıkarılabilmektedir. Bu zamana dek zikredilen rivayetlerde hep istisna edilen köpekler yer alırken ve öldürülmemesi emredilirken burada o türe giren kuduz köpeğin öldürülmesi istenmiştir. Çünkü kuduz olması ve zararının dokunması bunu doğurmuştur. Benzeri başka rivayette *el-Müsned*'de geçmektedir.⁶¹ Rivayet zincirinde; Esba' b. el-Ferc sadûk, sika, sâhibu's-sünne⁶² olarak sıfatlandırılmıştır. Abdullah b. Ömer bu rivayeti, Efendimizin eşi ve kendisinin de kardeşi olan Hafsa'dan⁶³ (r.a) aktarmıştır. Sonra gelen ravilerin sıfatlarını ise geçen rivayetlerde belirtmiştik.⁶⁴

*“Bir adam İbn Ömer'e: İhrâmlı iken bir kimsenin ne gibi hayvanları öldürebileceğini sordu, İbn Ömer: Bana Peygamber'in hanımlarından birinin anlattığına göre kendisi: yırtıcı köpek, fare, akrep, atmaca çaylak, karga ve yılanın zarar veremeyecek hale getirilmesini buyurdu demiştir. İbn Ömer: Bunu namazda da demiştir.”*⁶⁵

Hadisimiz, yukarıda zikrettiğimiz Buhârî rivayetindeki hayvanların nerede öldürüleceğini açıklamıştır. İhramlıyken hacı adayının ihramını çıkarana kadar uyması gereken belli kurallar vardır. Bu kurallardan biri de hayvanların öldürülmemesidir. Ancak zararlı ve ölümcül etkisi olan hayvanlar vardır. Bunların öldürülmesi mübahtır. Öldürülmesi mübah hayvanlardan biri de kuduz veya yırtıcı köpektir. Kuduz köpeğin ihramlı iken

⁶⁰ Buhârî, “Cezai's-Sayd”, 17; Benzer rivayet için bk. Nesâî, “Menâsikü-l-Hac”, 117 (No. 2889).

⁶¹ “Zeyd b. Cubeyr dedi ki: İbn Ömer'e sordum sonra bir hadis zikretti ve şöyle dedi: Bir adam yeryüzündeki canlıların öldürülmeleri ile ilgili soru sordu. Sonra şöyle dedi: Bana Rasûlullah'ın (s.a.s) hanımlarından biri haber verdi. O, fare, akrep, yırtıcı köpek (kuduz), yılan ve kargayı öldürmeyi emretti.” Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/428 (No. 26857).

⁶² Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 3/306.

⁶³ Hz Hafsa, h.605 yılında doğmuştur. Hz. Ömer'in kızı, Abdullah b. Ömer'in kardeşi ve Hz. Peygamber'in eşidir. Annesi, Zeynep binti Maz'ûn el-Cumahiyye'dir. Hz. Hafsa, Huneyb b. Huzâfe ile evlenmiştir. Birlikte Medine'ye hicret etmişlerdir. Huneyb, Nebi ile Bedir savaşına iştirak etmiştir. Dönüş yolunda hastalanarak vefat etmiştir. Hz. Ömer, kızı Hz. Hafsa'nın dul kalmasından itibaren önce Hz. Osman'ın yanına varıp kızıyla evlenmesini istemiştir. Lakin Hz. Osman evlenme niyetinde olmadığından bu teklifi reddediyor. Sonra Hz. Ebû Bekir'e gelip aynı teklifi bu kez ona yapmış ve burada sessiz kalmıştır. Buna sinirlenen Hz. Ömer, Peygamberimize vararak durumu anlatmıştır. Efendimiz, onunla konuştuğundan sonra Hz. Hafsa ile Uhud savaşından önce h.625 senesinin Şâban ayında evlenmiştir. Bir dönem Efendimiz, Hz Hafsa'ya bir sır vermiş (kesin olarak bilinmemekte) ancak bu sırrı açık edince Efendimiz kendisini Ric'î talaka boşamıştır. O sıra Cibrâil gelerek Hafsa'yı boşamaması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü onun çok oruç tuttuğundan, çok namaz kıldığından ve cennette Efendimizin eşi olacağından bahsetmiştir. Hz. Hafsa, h.45 senesinin Şâban ayında 60 yaşındayken vefat etmiştir. Namazını Medine valisi Mervân b. Hakem kıldırarak bakî kabristanlığına defnedilmiştir. İbn Sa'd, *Tabakâtü-l-Kübrâ*, 8/65-69.

⁶⁴ Abdullah b. Vehb, İsâ b. Yûnus, İbn Şihab, Sâlim b. Abdullah, Abdullah b. Ömer.

⁶⁵ Müslim, “Hac”, 9 (No. 74).

öldürülmesi emri, nasıl bir tehlikenin içinde olunduğunu gözler önüne seriyor. Medinede uygulanan genel ve istisnai temizlik, Mekke'ye giden hacılar için de geçerli idi. Buna dayanarak Resulullah'ın bu emri verdiğini söyleyebiliriz. Senet zincirinde; Şeybân b. Ferrûh muhaddis, hâfız, sadûk,⁶⁶ Ebû Avâne imam, hâfız, sebt, kitâbetü'l-hadîs⁶⁷ denilmiş ve Zeyd b. Cübeyr Yahya b. Mâin tarafından tevsik edilmiş, sâlihu'l-hadîs, leyse bihi be's⁶⁸ diye hükmü verilmiştir.⁶⁹ Hiçbir ravide kusura rastlamadık.

*“Resulullah şöyle buyurdu: Yeryüzünde gezen hayvanlardan beş çeşidi vardır ki hepsi fasıktır. Kim onları öldürürse üzerine günah olmaz: akrep, karga, çaylak, fare ve yırtıcı (kuduz) köpek.”*⁷⁰

Rivayette dikkatimizi çeken farklı nokta “fasık” kelimesini barındırmasıdır. Bu kelime hakkında alimler yorumlar yapmışlardır. Ancak bizim düşüncemiz o dönemde bulunan bu hayvanların halka farklı açılardan zarar verdiğini ve bu zararlı hayvanların öldürülme cevazını verirken Resulullah'ın bu noktaları dikkate alarak insana teşbihle fasık demiş olabileceğidir. Ricâlden; Hermele b. Yahyâ lâ yuhteccü bih, zayıf⁷¹ olarak nitelendirilmiştir. Abdullah b. Ömer bu rivayeti, Efendimizin eşi ve kendisinin de kardeşi olan Hafsa'dan (r.a) aktarmıştır. Ondan sonra gelen ravileri ise önceki rivayetler de açıklamıştık.⁷²

Buraya kadar, birkaç çeşit hayvanın, zararından dolayı öldürülmelerine değindik. Bunların başında bizim konumuzu ilgilendiren kuduz köpeği ele almak istedik. Genel olarak rivayetlerdeki öldürme emri, ihram halini kapsasa da yinede konumuzu ilgilendirdiğinden ele almış olduk. Rivayetlerin senet zincirindeki raviler, hem sika hem de hadis aktarmaya elverişli kişilerdir. Tabiki arada bulunamayan veya hafif zayıflık yaratacak raviler de yok değildir.⁷³ Ama bunlar rivayetle amel edilmesine engel değildir.

“Resulü Ekrem, köpekleri öldürmemizi istedi. Nahiyeden gelen kadının yanında yer alan köpeğe varıncaya kadar onların hepsini öldürdük. Sonra peygamber köpekleri

⁶⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/101.

⁶⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/217-18.

⁶⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/369-70.

⁶⁹ Zeyd b. Cübeyr, bir adamın Abdullah b. Ömer'e soru sorduğundan bahsetmektedir. Bu kişinin kim olduğu bilinmemektedir. Bu soru üzerine Abdullah b. Ömer, Resulullah'ın hanımlarından birine sorduğu ifade edilmektedir. Büyük ihtimalle bu kişi kız kardeşi Hafsa (r.a)'dır. Çünkü birkaç rivayette kendisinden rivayet almıştır.

⁷⁰ Müslim, “Hac”, 73 (No. 1200).

⁷¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/369-70.

⁷² Abdullah b. Vehb, İsâ b. Yûnus, İbn Şihab, Sâlim b. Abdullah, Abdullah b. Ömer.

⁷³ 61. Dipnotta yer alan senette, Abdullah b. Ömer'e soru soran kişinin ve Abdullah b. Ömer'in bu soru üzerine cevabını aramak için soru sorduğu efendimizin eşinin kim olduğu meçhuldür. Sadece eşinin Hz. Hafsa olması ihtimali yüksektir. Çünkü Abdullah b. Ömer'in kız kardeşidir. Lakin yine de tam net değildir.

öldürmeyi yasakladı. Saf siyah ve gözlerinin üzerinde iki beyaz lekesi olandan da sakının zira o şeytana benziyor."⁷⁴ diye de uyarıda bulunmuştur.⁷⁵

Şeytan lafzı hakkında şunlar söylenebilir: Hz. Peygamber siyah köpekleri öldürme isteğinin nedeni, o zamanlarda Medine'de ortaya çıkan hastalıkların var olmasıdır. Hastalık, siyah gözlerinin üstünde iki nokta gibi beyazı bulunan köpek familyasından yayılmıştır. O siyah köpeklere bu benzetmenin yapılmasının tek sebebi hastalık taşımalarıdır. Bu büyük olasılıkla böyledir. Benzetimin iki nedeni olabilir: İlki, şeytanın özünde var olan "zarar vericilik" özelliğini taşıması, ikincisi ise kültürde ve zihinlerde, yayılan hastalığın bilinmemesidir. Salgının etkileri ve topluma yansımaları Efendimizin dikkatini çekmiştir. Bu sebeple arındırma ve şehrin giriş ve çıkışlarını kapatma gibi tedbirlere başvurmuştur. Lakin etrafındaki sahâbî bunun bilincinde değillerdi. Hz. Peygamber başlangıçta onlara anlatmak yerine hızlıca tedbirleri uygulamaya geçirerek virüsün önünü almak istemiştir.⁷⁶ Mikrop taşıdıklarına yedikleri kapların yıkanmaması da örnek gösterilebilir.⁷⁷ Ravilerden; Muhammed b. Ahmed b. Ebî Halef sika, sadûk,⁷⁸ Ravh (b. Ubâde) sadûk, leyse bihi be's , kesîru'l-hadîs, lâ yehteccü bih, leyse bi kaviyy,⁷⁹ İshâk b. Mansûr sika, me'mûn,⁸⁰ İbn-i Cüreyc imam, hâfız, şeyhü-l harem,⁸¹ Ebu-z Zübeyr ise sika, lâ yehteccü bih⁸² diye hükümler verilmiştir.

Şimdi de ele alacağımız rivayet, istisnai öldürmeye ilginç örneklik teşkil edecektir. Zira gözleri görmeyen Abdullah b. Ümmü Mektûm'un köpeğinin öldürülmediği ama sonra ne olduysa Efendimizin bu istisnayı kaldırdığı anlaşılıyor.

*"Resulullah, Medine'deki köpeklerin öldürülmesini emretti. Akabinde Abdullah b. Ümmü Mektûm geldi ve şöyle dedi: Şüphesiz benim evim uzaktır ve bir köpeğim vardır. Sonra (Allah'ın elçisi) ona günlerce izin verdi. Sonra köpeğini öldürmesini kendisine emretti."*⁸³

⁷⁴ Müslim, "Talâk", 45 (No. 47).

⁷⁵ Adnan Koşum, çalışmamızı ilgilendiren makalesinde rivayette geçen siyah köpeklerin "şeytan" diye ifadelendirilmesini Arapların örfüne bağlamıştır. Nitekim Arapların bu nitelermeyi "faydasız, zarar ve sıkıntısı çok olan" köpekler için kullandığını dile getirmiştir. Adnan Koşum, "İslam Hukukunda Hayvanların Yaşama Hakları Bağlamında Köpeklerin Öldürülme Sorunu", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26/2 (Ekim 2015), 299-309.

⁷⁶ Sinan Özgenç, "Kara Köpek Şeytan mıdır?", *Genç Gençlik Dergisi* (Erişim 31 Aralık 2020).

⁷⁷ Süleymân b. Eş'as b. İshâk b. Beşîr -Sicistânî, *Sünen'i Ebî Dâvud*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.), "Tahâret", 37 (No.73).

⁷⁸ Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 2/187.

⁷⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/402-7.

⁸⁰ Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 7/385.

⁸¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 6/325.

⁸² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/381.

⁸³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/377 (No. 14494).

Nebî, İbn Ümmü Mektûm'un gözü görmeyen bir sahâbî ve köpeğinin ona yardımcı olan bir hayvan olduğunu bildiği için ona günlerce ruhsat vermiştir. Lakin bir taraftan da mikroplar, köpeklerin bünyesinde çevreye yayılmaya devam ediyordu. Efendimiz kendisine çok faydası olan ancak kendisinin ve kardeşlerinin ölümüne sebep olabilecek köpeğin öldürmesini istemiştir. Ravilerden; İsmâil b. Ebân Ebû İshâk sika, sadûk, leyse bi be's,⁸⁴ Yâkub (b. Abdullah el-Kummî) sika, leyse bi-be's, leyse bi-kaviyy,⁸⁵ İsa b. Cârîye ise lâ be's bih, leyse hadîsühü bi-zâke, münkerü'l-hadîs,⁸⁶ gibi sıfatlarla anılmışlardır. Senet zayıf gözükmemektedir. Lakin amel edilebilecek seviyededir.

2. Canlılara Gösterilen Şefkat, Merhamet ve Yaşam Hakkı

“Hz. Peygamber'in anlattığına göre, kuyudan su içen bir adam toprakta hararetini atmak isteyen köpeği görmüştü. Onun içinde oradan pabucuyla su getirip içirmişti. Bu davranışı vesilesiyle Rabbim günahlarını affetmişti. Sahâbîler bu ilginç hâdiseyi Allah'ın elçisinden işitince merak ederek öğrenmek istemişlerdi: ‘Hayvanları sulayınca sevaba erişir miyiz?’ Resûlullah: ‘Elbette, canlıya su vermede size sevap vardır.’”⁸⁷ buyurdu.

Bize gelen bu rivayette, kişinin toprağı yalayan susuz köpeğe ayakkabısı ile kuyuya inip su çıkarması ve ona içirmesi, İslam'ın evrensel olarak istediği davranışı yansıtmaktadır. Ravilerden; Ebû Bekir'in (Abdurrahmân b. Hâris b. Hişam) mevlâsı Sümeyye Medineli hadis alimlerinden biri olarak kaydedilmiş, Ahmed b. Hanbel ve diğerleri onu tevsik etmiştir.⁸⁸ Ebû Sâlih es-Semmân ise hâfız, hucce, sika, sâlihu'l-hadîs, yuhteccü hadîsühû⁸⁹ terimleriyle anılmıştır. Sonuç olarak kendilerinden rivayet almakta bir problem yoktur. Hadisleri güvenilirdir.

“Allah'ın elçisi karnı sırtına yapışmış deveyi farketti ve bu dilsiz hayvanın durumu için Allah'tan korkun. Onlara sağlıklı vaziyetlerinde binin ve yenmeye elverişli hâllerinde onları yiyin” buyurmuştur.”⁹⁰

Hayvanların haklarını korumayı dert edinmiş bir peygamber ve onun getirdiği dinin hayvan haklarına gösterdiği anlayış diğer rivayetlerde görüldüğü gibi bu rivayette de apaçık

⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 3/8-9.

⁸⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 32/345-46.

⁸⁶ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 22/589-90.

⁸⁷ Müslim, “Âdâb”, 51 (No. 153). Küçük bir farkla benzeri rivayet ise şudur: “Kötü yolda olan bir kadın, sıcak bir günde, bir kuyunun etrafında dönen bir köpek gördü, susuzluktan dilini çıkarmış soluyordu. Kadıncağız mestini çıkarıp onunla onu suladı. Bu yüzden bağışlandı.” Müslim, “Âdâb”, 51 (No. 154).

⁸⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/462.

⁸⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/36-37.

⁹⁰ Ebû Dâvud, “Cihad”, 47 (No. 2548).

şekilde görülmektedir. Devenin yetersiz beslenmesi veya sahibinin bakmaması sonucunda yürüyemeyecek hale gelmesi ve peygamberimizin buna gösterdiği tepki, hayvanlara gösterilen şefkat ve rahmetin seviyesini göstermektedir. Seviyeyi anlayabilmek için parçacı anlayışla değil, tümel bakışla hadislere yaklaşmamız gerekir. Ricâlden; Abdullâh b. Muhammed en-Nüfeylî sika, me'mûn, muhteccu bih,⁹¹ Miskin b. Bukeyr lâ be's bih, sâlihu'l-hadîs, sadûk, çokça münkerleri var,⁹² Muhammed b. Muhâcir leyse bihî be's, sika,⁹³ Rebîa b. Zeyd sika,⁹⁴ Ebû Kebşete es-Selûlî ise sika⁹⁵ ravidir. Senetteki ravilerden Miskin'in kusuru bulunsa da genel olarak ravilerimizden hadis almakta sorun yoktur.

*"Rasulullah, hayvanlara eziyeti yasakladı."*⁹⁶

Hz. Peygamber, sebepsiz yere zararsız hayvanların öldürülmesinin tabiattaki düzeni bozduğundan onlara eziyet edilmesini şiddetle yasaklamıştır.⁹⁷ Bu yasak geneli kapsayan bir yasak olduğundan içerisine köpeği de almaktadır. Konumuzla ilgili öldürmelerin belli şartlar altında gerçekleştiğini ve genel kural olmadığını bizlere göstermektedir. Senetteki ravilerden; Abdullâh b. Saîd hâfız, imâm, sebt, sadûk,⁹⁸ Ukbe b. Hâlid sâlihu'l-hadîs, leyse bihî be's, İbn Hibbân'ın sika ravileri ele aldığı eserinde zikredilmiş,⁹⁹ Mûsâ b. Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî leyse bi-şey', zayıf, münkerü'l-hadîs, lâ yutâbe' aleyh,¹⁰⁰ (Mûsâ b. Muhammed'in) babası (Muhammed b. İbrâhîm) sika, kesîru'l-hadîs, münker hadisleri vardır gibi sıfatlarla anılmışlardır. Muhammed b. İbrâhîm'in münkerleri olduğu söylene de, sika ve kesîru'l-hadîs olduğu da ifade edilmektedir.¹⁰¹ Bizim görüşümüze göre sikadır. Münkerler, sikalar arasındaki mertebesini zayıflatmıştır. Kendisinin rivayeti alınabilir. Senetteki bütün ravilere değinirsek rivayette bir problem yoktur.

"Resûlullah'la birlikte bir seferdeydik. Bir ihtiyacını gidermek için ayrılmıştı. (O sırada) iki yavrusuyla birlikte bir serçe kuşu gördük ve iki yavrusunu da yakaladık. (Anne) kuş geldi ve üzerimizde kanatlarını çırparak uçmaya başladı. O sıra Peygamber geldi ve "bu hayvanı

⁹¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/636.

⁹² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/209.

⁹³ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 26/518.

⁹⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 9/150.

⁹⁵ Ebu'l-Kâsım Alî b. El-Hasen b. Hibetillâh, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, thk. Amr b. Çarâme el-Amrevî (b.y.: Dâru-l Fikr li't Tabâatü ve'n-Neşr ve't-Tezî', 1415/1995), 67/158.

⁹⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kutub, ts.), "Zebâih", 10 (No. 3185).

⁹⁷ Mehmet Emin Özafşar vd. (ed.), *Hadislerle İslâm (Hadislerin Hadislerle Yorumu)* (Ankara: Semih Ofset, 2013), 5/261.

⁹⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 12/182-83.

⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 20/197.

¹⁰⁰ Ebû Ahmed b. Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fi'd-du'afâi'r-ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd-Alî Muhammed Muavvez (Beyrût: el-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1997), 8/58-59.

¹⁰¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/295.

kim bu hale getirdi? Haydi yavrusunu ona geri verin” dedi ve bizim yakmış olduğumuz bir karınca yuvasını gördü. Bunun üzerine: Bunu kim yaktı? diye sordu. Biz cevabını verdik. Ateşle cezalandırmak ateşin rabbinden başkasına yakışmaz, buyurdu.”¹⁰²

İster sahâbe olsun ister bedevi olsun her kim sebepsiz bir yere bir canlının yaşam hakkını almaya ve doğal ortamını bozmaya çalışırsa Allah Resûlü devreye girip, zulmü bizzat kendi eliyle engellemiştir. Bu hadiste de bu denetimi görmekteyiz. Senet zincirindeki raviler biyografilerinde; Ebû Sâlih Mahbûb b. Mûsâ sika, sâhibü’s-sünne, mutkin,¹⁰³ Ebû İshâk el-Fezârî sika, me’mûn, sâhibü’s-sünne, sâlih,¹⁰⁴ Ebû İshâk eş-Şeybânî sika, hüccet, sâdûk, sâlihu’l-hadîs,¹⁰⁵ Hasen b. Sa’d sika,¹⁰⁶ Abdurrahmân b. Abdillâh ise sika, az hadis rivayet eden¹⁰⁷ diye kaydedilmişlerdir.

Konu ile ilgili birçok rivayet kitaplarda mevcuttur. Burada vermek istediğimiz mesaj, dinimizin konumuz özelinde dilsiz canlılara vermiş olduğu öneme vurgu yapmaktır. Belli zaman ve şartlarda gerçekleşen köpek öldürmelerinin ise genele yayılmayan uygulama olduğuna dikkatleri çekmektir.

Sonuç

Makalemiz, köpeklerin öldürülmesi rivayetlerini sınırlı olsa da ele alarak; Medine döneminde Hz. Peygamber’in köpekleri öldürmesinin asıl sebebi salgın hastalık ve buna bağlı temizlik olarak tespit etmiştir. Salgın hastalığa yönelik ilk tedbir ise karantina uygulaması olmuştur. Karantinanın devamında mutlak öldürmenin başladığı görülmektedir. Bir müddet devam eden öldürmeler ikinci safhada bazı köpek türlerini kapsamamıştır. Bu türlerin insanların işlerine yarayacak; çoban, ziraat ve av köpekleri olduğu görülmüştür. Hızla öldürmelerin azaldığı rivayetlerle tespit edilirken en son olarak siyah köpeklerin öldürülmesiyle süreç son bulmuştur. Mübârekpûrî, öldürmeyi nesheden ve tamamen ortadan kaldıran emrin akabinde Hz. Peygamber’in, köpeklerin yemek ve su kaplarının yıkanmasına yönelik buyruğunun olduğunu dile getirmiş ve zikrettiğimiz ilk sebebimizin doğruluğuna işaret etmiştir. Özel sebeple gerçekleştirilen öldürmeler nihayete erdiğinde eskiden olduğu gibi köpekler rahatça Medine ve çevresinde varlığını sürdürmüştür. İslâm’ın Kurân’da ve

¹⁰² Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 122 (No. 2675).

¹⁰³ Mizzî, *Tehzîbu’l-kemâl*, 27/266.

¹⁰⁴ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 8/540.

¹⁰⁵ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 6/194.

¹⁰⁶ Mizzî, *Tehzîbu’l-kemâl*, 6/164.

¹⁰⁷ Mizzî, *Tehzîbu’l-kemâl*, 14/295.

hadislerde canlılara verdiği evrensel değer böyle tecelli etmektedir. Onların haklarını korumaktır. Onlara yapılan eziyetleri engellemektir.

Makalede ele alınan rivayetlerin haberi vahid olmadığını, onları destekleyen mütâbîlerin bulunduğunu hem senet hem de metin tahlillerimizde görmüş olduk. Metnine yönelik incelediğimiz şerhler, aşağı yukarı aynı noktalara vurgu yapmaktadır. Mübârekpûrî, Aynî, İbn Hacer ve Nevevî açıklamalarında senetlerin ele alınamayacak değerde olduğunu yönelik hiçbir haberi serdetmemişlerdir. Bundan dolayı hasen seviyesine çıkabilecek bir yekûn ile rivayetlerin aktarıldığını söyleyebiliriz. Genel olarak ravilerin durumları sika, hâfız, imâm, mutkîn, hasenü'l-hadîs gibi ta'dil edici nitelikte olmakla birlikte sadûk, leyse bihî-be's, zayıf, münkerü'l-hadîs, lâ yutâbe aleyh, lâ yehteccu bih gibi cerh ifade eden terimlerle de haklarında hükümler verilmiştir. Ancak bütüncül olarak baktığımızda, hadislerin sıhhatleri, onlarla delil getirmeye uygundur.

Kaynakça / Reference

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-imâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnâvûd-Âdil Mürşid. 45 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâl, 1. Basım, 1421/2001.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 9. Basım, 2016.
- Aynî Bedreddîn, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed. 25 Cilt. *Umdetü'l-kârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. nşr. Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabi. b.y.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabi, ts.,
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u'sahîh*. thk. Muhammed Züheyr b. Nasr. 9 Cilt. b.y: Dâru Tavki'n-Necât, 1. Basım, 1422/2001.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. Fadl b. Behrâm b. Abdussamed. *Sünenü'd-Dârimî*. thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2000.
- Demirel, Harun Reşit. "Köpek ve Diğer Bazı Hayvanların Öldürülmesine Cevaz Veren Hadislerin Değerlendirilmesi". *Mütefekkir Dergisi* 1/1 (Ağustos 2014), 67-102.
- Ebû Dâvud, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvud*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. 4 Cilt. Beyrût: el-Mektebetü-l-Asriyye, ts.
- Ebû Hâtim er-Râzî. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. 9 Cilt. Haydarâbâd: Tab'atü Meclisi Dâirati'l-Meârifi Osmaniyye, 1. Basım, 1952.
- Fâsî, Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed el-Mekkî. *el-'İkdü's-semîn fî târihi'l-beledi'l-emîn*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. 7 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1998.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebûbekîr Ahmed b. Ali b. Sâbit. *Târîhu Bağdât*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 16 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1. Basım, 2002.
- İbn Adî, Ebû Ahmed b. Adî el-Cürcânî. *el-Kâmil fî'd-du'afâi'r-ricâl*. thk. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd- Alî Muhammed Muavvez. 9 Cilt. Beyrût: el-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1418/1997.
- İbn Asâkîr, Ebu'l-Kâsım Alî b. El-Hasen b. Hibetillâh. *Târîhu Medîneti Dimaşk*. thk. Amr b. Ğarâme el-Amrevî. 80 Cilt. b.y: Dâru'l- Fikr li't-Tabâatü ve'n-Neşr ve't-Tevzi', 1415/1995.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l Hasen İzzeddin Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. thk. Ali Muhammed Muavvız-Âdi Ahmed Abdü'l Mevcûd. 8 Cilt. b.y. : Dâru-l Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- İbn Hacer el-Askalânî Ahmed b. Ali eş-Şâfiî. *Fethu'l-bârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. nşr. Dâru'l-Ma'rife. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1379.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *es-Sikât*. nşr. Dâiratü'l-Meârifi'l-Osmâniyye. 9 Cilt. Haydârâbâd: Dâiratü'l-Meârifi'l-Osmâniyye, 1. Basım, 1393/1973.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. 2 Cilt. b.y: Dâru İhyâi'l-Kutub, ts.

- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1990.
- Koşum, Adnan. "İslam Hukukunda Hayvanların Yaşama Hakları Bağlamında Köpeklerin Öldürülme Sorunu". İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 26/2 (Ekim 2015), 299-309.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf. *Tehzîbu'l kemâl fî esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâl, 1400/1980.
- Mübarekpûrî, Ebu'l-'Alâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm. *Tuhfetü'l-ahvezî bi-Şerh-i Câmi'i't-Tirmizî*. nşr. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- Müslim, Ebü'l-Hasen el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l- İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî. *es-Sünenü'l-kübrâ li'n-Nesâî*. thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde. 8 Cilt. Halep: Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1986.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lügât*. nşr. Şirket-i Ulemâ. 4 Cilt. Beyrût: Dâru-l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc Şerhu's-Sahîhi'l-Müslim b. el-Haccâc*, nşr. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî. 18 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi-t-Türâsi'l-'Arabî, 2. Basım, 1392.
- Özafşar, Mehmet Emin vd. (ed.). *Hadislerle İslâm (Hadislerin Hadislerle Yorumu)*. 7 Cilt. Ankara: Semih Ofset, 4. Basım, 2013.
- Özgenç, Sinan. "Kara Köpek Şeytan mıdır ?" *Genç Gençlik Dergisi*. Erişim 31 Aralık 2020. <https://gencdergisi.com/3112-kara-kopek-seytan-midir-.html>
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ġarbi-l İslâmî,1998.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Mecmuatü mine'l Muhakkikîn bi-İşrâfi eş-Şeyh Şuayb el-Arnâvûd. 25 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâl, 3. Basım, 1985.
- Zirikî, Hayreddîn b. Mahmûd b. Muhammed. *el-A'lâm*. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.